

ВСТУП

Дослідження історії Київської Церкви є актуальною темою. Повернення до джерел є реальною спробою ідентифікувати власну культуру, у яку ввійшло християнство. Саме такий підхід дає змогу окреслити та ствердити власну культурну спадщину та церковну традицію.

За християнським мислителем Тертуліаном, «кожна душа за природою християнка». Аплікуючи ці слова на культурне тло, ми прийдемо до висновку, що, очікуючи входження зерна Христової благовісти, дана культура готує ґрунт для його найкращого сприйняття. Саме так відбулося у випадку народних вірувань населення Київської Русі.

Язичницька культура, благословенна апостолом Андрієм, дійсно возсіяла благодаттю Божою. Процес інкультурації триває до сьогодні. Преображення мислення, культури не є справою одного дня, тому відлуння ранніх форм вірувань східних слов'ян можемо зустріти і у теперішній час. У цій праці спробуємо прослідкувати як воплочувалося християнство, як його сприймав слов'янський світ, які при цьому виникали труднощі та перешкоди.

Аналіз язичницьких вірувань дозволяє відкрити глибинні пласти культури, її особливості та ментальність, щоб зрозуміти, які саме фактори сприяли входженню християнства. Звичайно ця праця не претендує на повне висвітлення поставленого питання. Ми спробуємо торкнутися лише найважливіших та найяскравіших прикладів. Спробуємо з точки зору релігієзнавства відтворити розуміння зв'язку тогочасної людини з Божеством, як ці взаємини були відтворені у різних формах поклоніння, у чому русичі вбачали «sacrum».

Подібна проблематика часто згадується у дослідженнях та працях радянських вчених і сучасних українських релігієзнавців. Звичайно дослідження радянського періоду несуть ідеологічні штампи, які викривляють об'єктивну дійсність та підставляють історичні факти до своїх потреб. На даний час практично немає ґрунтовних праць, які б висвітлювали цю проблематику у річищі інкультурації. Існує багатотомне зібрання праць, написаних на замовлення радянської влади, які чітко розкривають історичну частину, фактаж, а допуск релігійних пошуків, осмислення з богословського боку було неприпустиме. Дослідження сучасних релігієзнавців також потребує критичного переосмислення, оскільки писали вони на базі надбань радянських вчених.

Актуальність поставленого перед нами завдання полягає в оновленні погляду на наші стародавні традиції, звичаї, які відображали християнські ідеї ще задовго до офіційного хрещення Київської Русі.

У нашому дослідженні будемо спиратися на українських релігієзнавців, зокрема, М. Брайчевського, В. Ричку, О. Моцю, Ю. Павленка, П. Толочка, П. Яроцького, Б.Лобовика. Оскільки кожен з них повністю не охоплює всього об'єму вибраної теми, тому методологічно матеріал кожного з підрозділів нашої праці буде опиратися на котрогось з вищезгаданих дослідників.

Ю. Павленко зосереджує свою увагу на віруваннях у богів та пов'язаних з ними циклів народних свят та обрядів. П. Яроцький та Б. Лобовик зі свого боку унаочнюють, які культи та поняття згодом були використані у християнських практиках. В. Ричка, О.Моця роблять ракурс у період офіційного хрещення Русі князем Володимиром, показуючи ставлення язичників до події 988р. Також ці дослідники аналізують поховальні обряди та вірування в загробне життя східних слов'ян. П. Толочко та М.Брайчевський

представляють причини та наслідки прийняття християнства княжою владою.

Для порівняння думок ми будемо використовувати наукові дослідження радянських науковців, істориків, дослідників слов'янської культури: Б. Рибаківа, М. Нікольського, М. Гальковського, Б. Путилова, О. Рапова, С. Іванова, Є. Голубинського, М. Поповича, А. Майорова, А. Сухова.

Щоб продемонструвати глибину та красу народних вірувань, цінними для нас будуть праці українських етнографів, фольклористів: М. Костомарова, В. Скуратівського, М. Боровського, Б. Савчука, Д. Антоновича, М. Грищука, В. Стецюка; церковних істориків: І. Огієнка (митрополита Іларіона), М. Грушевського, М. Чубатого, А. Великого.

Доповнювати їх будуть дослідженнями закордонних істориків - релігієзнавців: Г. Ловмянського, А. Власто, М. Еліаде.

Дана праця поділяється на два розділи: «Характеристика дохристиянських вірувань русичів» та «Язичницька культура як педагог до Христа». Перший розділ присвячений опису та аналізу усєї сфери вірувань східних слов'ян. Тут подано опис головних слов'янських божеств, місць, способів поклоніння та обрядових вірувань. Кожен пункт розділу взаємодоповнює та логічно продовжує один одного.

У другому розділі спробуємо показати ставлення княжої влади до християнської віри, причини офіційного прийняття християнства не раніше 988 р. та роль волхвів як представників старійшин роду у процесі християнізації. Кульмінаційною частиною праці буде показ тих язичницьких культурних елементів, які стали основою для проникнення християнства.

Необхідно зауважити, що язичництво часто безкритично вважають диким та антихристиянським. Обираючи для написання цю тему, я керувався бажанням показати не негативну сторону, а в першу чергу той позитив, який творив і надалі творить українську культуру, у якій зростали наші батьки та передали її своїм нащадкам. Прийняти культурну спадщину свого народу означає зрозуміти як усвідомлювали себе наші предки в Божій присутності. Саме в цій атмосфері творилася ідентична руська культура, яка передавалася з роду в рід.

Нині даною проблематикою займаються представники різних галузей гуманітарного знання: історики, мовознавці, археологи, етнографи, мистецтвознавці. І це закономірно. Слов'янське язичництво цікаве для науки не тільки саме по собі як форма і система культурних цінностей стародавніх слов'ян, але і як важливий компонент культури подальших епох, як генетична основа слов'янської народної культури і фольклору. Звернення до язичницьких вірувань дозволяє розкрити глибинні пласти культури сучасних східнослов'янських народів, деякі особливості їх менталітету, а також виявити світоглядні основи стародавніх слов'ян, що є однією з базисних складових духовної культури русичів.

ВИСНОВКИ

Розглянувши культурогенезу Київської Русі, можемо ствердити, що на конкретному прикладі даного народу воплочуються слова Христової благовісти про покликання до Божого винограднику усіх народів, кожного у свій час. Офіційно Русь входить до нього пізно, висловлюючись словами князя Володимира у літописному виборі віри: «Почекаю ще трохи». Та коли поглянемо за заслони історичних подій, побачимо, що слово Господнього заповіту «йти та навчати усі народи», принесене апостолом Андрієм на

Руську землю, пролунало набагато раніше, закарбувавшись у серцях руського народу. Чим людина може відповісти на такий гостинний заклик до Христової трапези? У даному випадку, поглянувши на життя русичів, можемо ствердити, що саме їхня культура відкликнулася та прийняла це запрошення. Культура не може розвиватися вічно, тому що вона не є самоціллю. Будучи сама по собі, вона стає закритою в собі системою. Тільки відкрившись на Одкровення, культура набуває правильної динаміки. Вхід до Царства Божого здобувається силою. Силою подолання хаосу світу цього, а це передбачає змінити на культурному рівні все те, що віддаляє та закриває від Дороги, Правди та Життя.

Для русичів поштовхом до пізнання Христа став подив перед незбагненим. Цей подив постійно супроводжував та наповняв усе життя слов'янина, адже ціла природа була для нього сповнена невідомою божественною силою. Напевно кожна язичницька культура на певному етапі свого розвитку переживає пантеїстичний світогляд, де кожне стихійне явище, кожен об'єкт сприймається як дія певного божества. Увесь слов'янський пантеон був спробою уособити природні явища. Для русича не було абстрактного дуалістичного поняття Добра чи Зла. Спостереження природи лише тоді підводить до концепції Бога, коли людина помітить, що вона та оточуючі явища не могли б виникнути, якби не було їхнього Творця. У протилежному випадку можна спотворити образ Бога, коли бачити на основі спостережень власне життя не створенням, а породженням, не свободою, а необхідністю, не метою, а зв'язком причин і наслідків, не дарованим безсмертям, а трансформацією.

Прояви природи були показом конкретної волі божества, яка викликала не так почуття страху (грим, блискавка), як величі та поваги. Відомим був факт триєдиного світосприйняття. Так, бог сонця сприймався як Даждьбог (світило, яке дає життя і світло), Хорс (сонячний диск) та Сварожич (вогонь та тепло).

Язичницька культура для своїх божеств створює сакральні об'єкти - святилища, які мали показати близькість (антропоморфні зображення ідолів) та одночасно инакшість божеств. Ідея Богоприсутності втілювалася через народні звичаї, які пронизували увесь календар, усі пори року. Людина не могла і не хотіла бути відірваною від вищого буття. Поховальні обряди, віра в мінливість долі та загробне життя свідчили про сямованість не тільки земного, але й майбутнього життя до Бога. Він сприймався, в першу чергу, як милосердний, звідси і вся поведінка русичів як простого населення, так і княжої влади прониклася почуттям прощення до ворогів та розбійників.

Слов'янське язичництво було всеплемінним, родовим явищем. Це досвід не ізольованих племен, що живуть кожне своїм особливим життям, а результат обміну своїми спостереженнями та відчуттями, які проявлялися в усіх творчих галузях.

У цьому відношенні народні вірування, як наслідок пошуку Бога, попри свої помилки, не були безплідними, відірваними від провіденційного призначення і сенсу. Слов'яни виробили багато культурних елементів, які служили для входження християнства. У даній праці ми спробували наголосити на найважливіших, які були у безпосередній близькості до слов'янського світосприйняття. Саме в цьому світлі ми можемо говорити про педагогічний потенціал язичництва та оцінювати його з позитивного боку. Сучасна українська культура зберегла традиції, передані від батьків. У даний час є потреба відновити істинне значення цих надбань, проливши на них світло Христове.

Підсумовуючи усе вищесказане, можемо у проявах культури почути заклик молитви: «Прийди, Господи!» Як кожна людина, створена на образ та подобу Божу, є Його живою

іконою, так і земна культура є іконою Царства Небесного. Усі народи мають свою певну історичну місію, яка є проявом Божого задуму щодо них. Людина з усіма елементами культури проходить крізь полум'я очищення, щоб у майбутньому віці співати славу Господеві. Адже кожен увійде до Небесної Трапези не з порожніми руками. «І принесуть народи славу й честь свою до Нього» (Од. 21:26). Все, що наближає людину до Бога, увійде в Його славу та співпаде з оригіналом, з їхнім істинним образом. Єдиним правдивим образом є Христос, який «вогнем випробовує діло кожного». Ці слова можемо аплікувати до слов'янської культури, яка, випробовуючись через вогонь, зберегла свій правдивий сенс, та, відкинувши зайве, проникнула у задум Божий.

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Характеристика дохристиянських вірувань русичів	7
1.1. Розвиток світоглядної системи східних слов'ян: від родових божеств до верховних богів.....	7
1.2. Місця поклоніння: природні об'єкти та Збруцький ідол.....	17
1.3. Культ та символізм народних вірувань.....	26
1.3.1. Поховальні обряди та віра в загробне життя.....	26
1.3.2. Календарно-обрядові святкування.....	32
Розділ 2. Язичницька культура як педагог до Христа	38
2.1. Доволодимирове християнство на теренах Русі.....	38
2.1.1. Від св. апостола Андрія до св. князя Володимира.....	38
2.1.2. Причини офіційного прийняття християнства на Русі.....	43
2.2. Роль волхвів у родовій спільноті та їхній контакт з християнством	47
2.3. Проникнення християнства в язичницьку культуру.....	53
Висновки.....	63
Список використаної літератури.....	66